

EGY ÉLETMŰ KONTINUITÁSA

Gál László

(1902. december 29.—1975. július 13.)

Egész irodalmi nyilvánosságunk a pótolhatatlan veszteség tudatával, megrendülten fogadta a hírt, hogy ez év július 13-án, Újvidéken, 73 éves korában elhunyt Gál László jugoszláviai magyar költő és publicista. A gyász első óráiban megfogalmazott íróársi búcsúszavak mozaikjából is elénk vetítődik az az írói arcél, amelynek belső, mélyebb dimenzióit az idő adja majd meg. Idézzünk ezekből a búcsúszavakból.

„tulajdonképpen kinek
tulajdonképpen miért
tulajdonképpen meddig
és kinek és kinek és kinek ...

s kinek ír aki ír még és miért
és miért ír és kinek

A versírás előli gyáva megfutamodásnak éppen úgy lehetnének a jelei ezek és az ilyen kérdések, mint az aggályos műgondnak és a költői légszomjnak, az elszigetelődött, magánosságra ítelt, toronyba zárt embernek, ha nem tudnánk, hogy Gál László hazai költészetünk legnagyobbika volt, a legjellegzetesebb „közösségi ember” a mi világunkban, s hogy a kételkedésre, a szüntelenül a megkérdozettség állapotára való figyelésre emberi és költői tapasztalatai tanították...” (Bori Imre: A kételkedőt idézzük)

„Friss, mindenre azonnal reagáló egyéniség volt. A 30-as évek második felében ő vitt élénkséget szellemi mozgalmunkba, minduntalan felkavarva a kedélyeket, azt az állóvizet, melyet vajdasági irodalomnak neveztek. Cikkeiben a satíra könyörtelen eszközeivel dolgozott, s költőként az időszerűség ihletében írta verseit. Azt hiszem, főként akkor volt időszerű, amikor nem azt írta, amit vártak tőle. A Hét muskátli időszkára gondolok, arra a merész fordulatra, amely nem riadt vissza az önmegtagadás felelősségétől...” (Herczeg János: Az időszerűség ihletében)

„Rólad írnak? A Rozsdás estékről? A nemrég emlegetett 1941-re virradó szilveszterestéről, amelyet Ady Endrével töltöttünk mi ketten, hogy asszonyaink áhitattal lessék ajkunkról, ajkadról az Ady-végrendeletet, amit most már sohasem leshetünk éjő ajkadról. Elmentél... meghagytad magad helyett a Rozsdás estéket, de elvitted, magaddal

vitted bájos-megnyerő, élő-életes mosolyodat, amit ezentúl már — új éltetőül — szívem temetőjéből kell ki-kiásnom, elővarázsolnom... Mert e nyíló mosoly volt szatíréd célja is!..." (Lőrinc Péter: Miért nem Te írtál énrólam, Lacikám?)

„Utoljára arról beszélgettünk, hogy megint összeálltunk egy verseskötetet. Újabb versei felől érdeklődtem. Mint előbb is sokszor, most is azt mondta, van néhány a jegyzetei között, de nem tetszenek neki, nem másolta le őket. Maximálisan igényes volt, mindig elégedetlen. Elsősorban önmagával szemben..." (Burány Nándor: Igényes volt és elégedetlen)

„A lét és nemlét határmezsgyéjén, a ‚miért és kinek‘ kérdésétől zaklatottan, az ‚elérhető elérhetetlent‘ fűrkészte nap nap után. Olykor megfáradt, lemondóan szétnézett, el akarta hitetni magával is, hogy valóban belenyugodott a választalanságba, de aztán mindig újra neki-vágott az elkeskenyült útnak. S ezek a tiszta, nyelvükben maximálisan leegyszerűsített öregkori ‚létkövek‘ különös módon bevilágítják fényükkel a költő korábbi korszakait, és Gál László önmagával való mindenkor-i azonosságról tanúskodva, ‚visszafelé‘ is kiteljesítik életművét..." (Utasi Csaba: Hagyjuk a szót)

„Gál László életműve és életútja sokkal bonyolultabb, mint amit az egyoldalú definíciók is ki tudnak fejezni. Vannak, akik csak a harc-os humanistát, a perlekedő közírót látják benne, s megfélemedeznek arról, hogy költő volt, az övé a legteltesebb költői életmű e tájon. Publicisztikájában ugyancsak megőrizte a költői látásmódot, az igazság, a művészi szemléletét, azt a törekeny lírai szenzibilitást, amit csak a legigazibb alkotók tudnak megőrizni. Költészetétől viszont nehéz lenne elvonatkoztatni a cselekvő ember utópiáját, annak a progresszív, rebellis humanistának a tettekrevalóságát, annak a forradalmárnak a világlátását, aki Ady Endre vizionárius, szitkozódó, az utolsó itélet hangján megszólaló verseiből tanult meg élni és írni..." (Végel László: A valómásos versek világa)

„Gál László költői munkásságát állandó figyelemmel kísértem az eltelt harminc esztendő során. Az a költő volt, aki szüntelenül örömteli meglepetéseket tartogatott számunkra: minden egyes soron következő könyve jobb, mélyebb és erőteljesebb volt az előzőnél, a legjobb verseit épp élete utolsó évtizedében írta Gál. Az ő költői volta, épp ezért, egészen különös és merőben ritka megnyilvánulás. A vajdasági magyar irodalomnak kétségtelenül egyik vezéralakja marad..." (Mladen Leskovac: Felejthetetlenül örökítette meg napjaink atmoszféráját)

„Szólni tudott az emberhez, a néphez, az országhoz; a világgal tudott beszélgetni, vitatkozni, s példaadással alkotott. Most ittmaradt nélküle a papírsárkányos, a munkásmozgalomban harc-os Szabadka. Most árva lett ez a kertváros, ahova egyszer versben azt üzenté: ‚Most már nem megyek vissza soha, én falum. Csúnyaszép ifjúságom, álmaim, poros utcák, emlékek, hitek...‘ Tudjuk és érezzük, hogy életünk értékes hagyományai között őrizzük meg életművét, irodalmi hagyatékát, és úgy emlékezünk rá, mint forradalmi harcunk önkéntesére s irodalmi életünk elkötelezettjére... (Urbán János: Búcsúzás nagykorú költőnkől)

„Egyedül mi tudjuk, hogy Gál László jelenti itt a kezdetet, az indulást, az ébredést. A felszabadulás után a jugoszláviai magyar szellemi élet — újságírás, irodalom, kultúra, tanügy — forradalmi megújulását Gál László neve fémjelezte. Első énekese, harcosa volt annak a rettenetesen nehéz, rettenetesen szép indulásnak. Első cikkírónk, első versírónk, első humoristánk, első meseírónk volt Gál László. Gyerekeink az első magyar iskolákban az ő verseit tanulták, szavalták, az ő versei gyűjtötték meg bennünk a forradalmi költészet, a szocializmus, a jugoszláv haza és a magyar forradalmi hagyományok eszméinek szövétnekét. Nemzedékek tudatába vésődtek, kitörölhetetlen nyomokat hagytak forradalmi verseinek sorai, és sokkal, de sokkal nagyobb és értékesebb hatással voltak, mint azt a finnyás esztétizálók szűk látóköre befoghatta volna...” (Bogdánti Sándor: Szellemi életünk vezéralakja távozik)

*

Folyóiratok szerkesztői s a kiadó hányszor biztatták: írja meg írói pályájának történetét. Emlékiratot vártak tőle, s nem vették észre, milyen sértés ez egy olyan költővel szemben, aki a szüntelen lírai megmutatkozás erejével és dokumentáló igényével szól régire és újra fel nem osztható életéről. A pusztá életrajzi tény, hogy például 16 éves fővel volt részese az öszirózsás forradalomnak, s azután tagja az ifjúsági direktoriumnak, vagy bécsi és olaszországi emigrációja s munkaszolgálatos megpróbáltatásai a háború éveiben — versek és prózai emlékezők alakjában ott vannak a HÍD ötvenes éveinek évfolyamaiban (Fantasztikus történet, Könyvolvasás közben, Minden másképpen van, Találkoztam a hőssel, Istálló-emberek stb.)

Emlékiratainak számonkérői elrövedezhetnek a ma már kulturális és közéleti tényeken, hogy közvetlenül a felszabadulás után Szabadkán, a Kertvárosban, körzeti népbizottsági elnök lett, majd 1944 utolsó napjaiban negyedmagával elindította Újvidéken az első háború utáni magyar lapunkat, a Szabad Vajdaságot, a jelenlegi Magyar Szó elődjét; mindez mögött a helytállás írásokba oldott példáját kell keresnünk; azt, ami több írói életrajzi vonatkozásoknál, s amire költői pályájának kiteljesedése során ő maga tért vissza annyiszor... Milyen sokatmondó mélységet nyernek ma már azok a verssorai, amelyek fölött észrevétlenül haladt el az összegező, esztétizáló tanulmányok egész sora:

„Négyéves vagyok, most jöttem a ködből;
Nem voltam semmi, soha azelőtt...”

(46. — HÍD, 1949. febr.)

„Hangszóró voltam hangtalan mélyben,
s hoztam a hangot, a betűt, a szót.
Villanás voltam kékhideg sötétben,
s új könyvre-fogtam egy ősz, vén anyót.”

(46. — HÍD, 1949. febr.)

Az ő számonkérései jugoszláviai magyar szellemi életünk legelevenebb problémáira irányultak, valahányszor úgy találta, hogy meglátszott a figyelem s a lelkiismeret azokban, akik napjaink vajdasági irodalmának, könyvkiadásának sorsával voltak megbízva. A HÍD-hoz intézett levelében írta, 1954 januárjában: „Értsünk szót: a HÍD négy hónap alatt mindössze hét könyvet ismertetett, és ezek közül négy nem jelent meg magyar nyelven...” S ugyanott: „... sem ma, sem holnap, a mi könyvkiadásunk sohasem pótolhatja mindazt, amit a magyar irodalom és a magyar nyelvű fordítóirodalom kitermelt eddig, és amit még termelni fog...”

Intései, figyelmeztetései máig is időszerűek maradtak.

„Én szeretem persze ezt az új Hídat, de a réginek szerelmese voltam, hívője, s most mintha kilépnének sírjaikból a régi munkatársak és a régi olvasók, a harcosok, akiknek mi csupán gyenge és bátortalan tanítványai voltunk, s akik emléke előtt én minden új HÍD-példánnyal még mindig felelősnek érzem magam és egyre kérdezem: mit szólnának írásainkhoz Ottmár, Rókus, Miklós és a többiek...” (A HÍD a felszabadulás után. — HÍD, 1954. máj.—jún.)

Szeli István írja róla emlékezéseiben: „Aztán, jó egy év múlva, Thurzóék lakásán jöttünk össze nemegyszer. Egy házban lakott vele, a Grobljanska utcában. Régi oppozíciós kedve persze akkor sem hagyott alább: esztétikai vitákat provokált, rögtönzött, szípkázott, remekelt, ontotta gyilkos tréfáit a magamfajta ‚filoszok‘ rovására, akik, mint az ábra mutatja, még ma sem tudtak igazságot tenni olyan pofon egyszerű dolgokban, mint Ady vagy József Attila vitathatatlan megítélése. Közben Lajosnak is ‚odaszólt‘, hogy tanuljon más rigmusokat faragni, mert halvány és vértelen az, amit ír...” Ezt az emlékezést nemcsak érzékletes, meggyőző dokumentumszerűsége miatt idézem. Az jut eszembe, hogyan csuklott el az az évődő, élcelődő hang, Thurzó Lajosról szólva, azon az emlékestén, Zentán, 1955 áprilisában; hogyan kerekedett közvetett önvallomássá, a közös írói sors dacos-könnyes igenlésének manifesztumává — azokkal szemben, akik akkor még valami magasztos esztétizmus nevében kezelték a Gál László vagy Thurzó Lajos elkötelezettségéhez hasonló írói hitvallást.

Nem szűkíthetjük le Gál László költészetét a már említett kiteljesedés öregkori korszakára. Vívódásai, emberi-költői magatartásformájának elhatároló jegyei ott vannak korai verseiben is. Akik az öregedő költőt ismerhették már csupán, megszerethetik utólag a régebbit, a fiatalabbat is, ha költészetét nem parcellázzák fel mindenáron.

A negyvenhat éves Gál László írta le ezeket a sorokat:

„Fejemen a negyvenhat szürke kóca,
rossz idegeim szakadó göca...
és mégsem temetési ének!”

(46. — HÍD, 1949. febr.)

Akik életművének kiértékelésére vállalkoznak majd, csakis kontinuitásában értékelhetik ezt a nálunk hasonlíthatatlan sodrású, egyetemesen elkötelezett, harcos életutat.